

Invitació al pluricentrisme. Notes per a l'estudi d'una llengua pluricèntrica en conflicte

*An invitation to pluricentrism.
Notes for the study of a pluricentric language in conflict*

Josep Àngel MAS CASTELLS
Universitat Politècnica de València

Data de recepció: 2 de març de 2020

Data d'acceptació: 29 d'abril de 2020

RESUM

El pluricentrisme és el marc d'estudi d'un tipus específic d'estandardització: la que afecta les llengües amb més d'una varietat d'estàndard formal. La seua aportació primigènica és precisament aquesta: posar en relleu que hi ha moltes llengües que compten amb més d'una varietat estàndard i amb una codificació duta a terme per part de més d'un centre, amb graus diferents de cooperació entre ells. En les seues tres dècades d'evolució, s'ha passat de considerar l'ús d'una mateixa llengua en diversos estats com a element definidor de la pluricentricitat a considerar-hi l'existència *de facto* de normes d'ús explícites o implícites de diverses varietats d'estàndard formal. Pel que fa a l'aspecte metodològic, la pragmalingüística, i sobretot la sociolingüística cognitiva, aporten el necessari enfocament empíric de la recerca. Bevent d'aquest cos teòric i metodològic, l'article presenta una proposta de recerca per a l'estandardització del català basada en la seua conceptualització com a llengua pluricèntrica en conflicte.

PARAULES CLAU: pluricentrisme, estandardització, conflicte lingüístic, català, sociolingüística cognitiva.

ABSTRACT

Pluricentrism is the framework for studying a specific type of standardization: one that affects languages with more than one standard variety. Its original contribution is precisely to highlight that there are many languages that have more than one standard variety and that have been codified by more than one centre, with different degrees of cooperation between them. In three decades of evolution, this concept has gone from considering the use of one same language in several countries as the defining element of pluricentricity to considering the *de facto* existence of explicit or implicit rules of use of different varieties of a formal standard. As regards methodology, pragmatics and especially cognitive sociolinguistics have provided the necessary empirical approach to research. Drawing on this body of theoretical and method-

ological thought, this paper presents a research proposal for the standardization of Catalan, based on its conceptualization as a pluricentric language in conflict.

KEYWORDS: pluricentricity, language standardization, linguistic conflict, Catalan, cognitive sociolinguistics.

INTRODUCCIÓ I PETITA PRECISIÓ TERMINOLÒGICA

L'estudi de l'estandardització lingüística de qualsevol llengua ha de tindre necessàriament un component comparatiu. Tant les decisions explícites de les autoritats normatives com els processos socials que les discuteixen o les apunyalen, només es poden entendre en tot el seu abast a partir de l'anàlisi comparativa d'altres casos similars i dissimilars. Entre aquestes generalitzacions i categoritzacions, a les darreres dècades del segle XX va sorgir a Alemanya-Àustria la proposta de descriure i estudiar un tipus específic d'estandardització: el de les *llengües pluricèntriques*.

A grans trets, l'etiqueta es refereix a aquelles llengües en l'estandardització de les quals participa més d'un centre de decisió, la qual cosa dona lloc a més d'una varietat d'estàndard que s'aplica en diferents territoris —en distintes *nacions*, d'acord amb la proposta inicial i canònica de Clyne (1992). El pluricentrisme, com més va més, subratlla la *normalitat* de l'existència de més d'un centre de decisió quant a la codificació lingüística de les llengües. No sols això, sinó que la recerca demostra que aquestes llengües comparteixen també una sèrie de característiques definidores del procés d'estandardització pluricèntrica. En l'actualitat, se n'han catalogat més de quaranta.

El català n'és una. Per tant, la qualificació *estandardització pluricèntrica* hauria de substituir l'etiqueta clàssica *estandardització policèntrica i polimòrfica*. Mentre que el policentrisme es refereix a la mera existència de més d'un centre codificador i n'ha promogut l'*estranyament*, el pluricentrisme incorpora l'estudi de tota una dimensió ideològica i actitudinal basada, precisament, en el comparatisme. Així, en certa mesura, aquest article voldria esdevenir una mena de lletra de convidat a la recerca de l'estandardització del català com a llengua pluricèntrica en conflicte, tant per les aportacions que l'assumpció d'aquest marc teòric pot dur a terme per a la comprensió del procés sempre obert d'estandardització lingüística de la nostra llengua com per les aportacions que la comprensió de les peculiaritats del nostre procés pot fer a la recerca internacional sobre aquest punt. El penúltim apartat de l'article, precedent de les conclusions, presenta aquesta proposta en forma de preguntes de recerca.

Com a pas previ, proposem la precisió dels termes centrals d'aquest camp, que considerem necessària per l'ús una mica diferent que se n'està fent en anglés, la llengua preferent de difusió internacional de qualsevol recerca, i en la nostra i altres llengües romàniques. En anglés, el terme utilitzat per a referir-se a la qualitat de tenir més d'un centre codificador és *pluricentricity*, mentre que en català els encara relativament escassos usos prefereixen *pluricentrisme*. A més a més, aquest terme també s'ha usat entre nosaltres per a designar el marc teòric mateix, d'una manera semblant, salvant

les distàncies, a altres marcs o escoles com ara l'*estructuralisme* o el *cognitivisme*. Propossem, doncs, reservar el terme *pluricentrisme* per al marc teòric i els estudis que s'hi fan, mentre que per a la característica definidora de l'objecte estudiat es podria utilitzar *pluricentricitat*, amb el qual no és possible l'ambigüitat de l'anterior i presenta un paralelisme més directe amb el terme corresponent en anglès.

Això amb el benentès que la distinció *pluricentricitat/pluricentrisme* és una proposta que s'ofereix ací per primera vegada, almenys fins on arriba el coneixement bibliogràfic de qui signa aquest article. En efecte, en anglès el terme *pluricentrism* s'usa com un sinònim poc habitual del terme preferent *pluricentricity*, mentre que per a designar el marc teòric es prefereixen sintagmes de l'estil *theory of the pluricentricity of languages*.¹ També cal fer notar que cap dels dos termes no té entrada als diccionaris normatius ni del TERMCAT, com tampoc no en tenen *policentrisme* i derivats, mentre que sí que hi és *polimorfisme*. Siga com siga, farem nostra la distinció a partir d'aquest moment.

Aquest article presenta les principals aportacions a l'estudi comparatiu de les estandarditzacions lingüístiques dutes a terme des del marc del pluricentrisme, a partir de les quals en proposa alguns desenvolupaments en l'estudi de l'estandardització de la llengua catalana. Tenim el convenciment que aquestes propostes, que donen sentit veritable a l'article, permetran il·luminar tot un conjunt de racons foscos en la nostra estandardologia, en el marc indefugible del comparatisme.

LES BASES DEL PLURICENTRISME: UNA VISIÓ PANORÀMICA

Michael Clyne (1939-2010) és l'autor generalment considerat pare fundacional del pluricentrisme. Encara avui, les seues obres sobre la pluricentricitat de les llengües són citades en la immensa majoria d'estudis en aquest camp, alhora que les dedicades a l'estandardització als països germanòfons són la causa principal de l'impacte de la seua teorització en aquesta àrea (Clyne, 1984; Clyne, 1992; Clyne, 1995). És pertinent, doncs, citar-ne la definició pionera, en què qualifica de pluricèntriques les llengües «with several national varieties, each with its own norm» (Clyne, 1984: 1), i la matisació posterior, quan afegim que per considerar-s'hi cal que tinguen «several interacting centres, each providing a national variety with at least some of its own (codified) norms» (Clyne, 1995: 20).

Amb tot, és possible rastrejar algun antecedent d'aquestes teoritzacions i del terme *pluricentric languages*. Així, el mateix Clyne cita com a primera aportació el citadíssim article de Kloss (1967) sobre la creació de llengües estàndard per distància estruc-

1. De fet, un dels autors de referència del pluricentrisme actual, Rudolf Muhr, ha expressat en comunicació personal que considera que, si bé la distinció pot ser raonable en llengües romàniques, en anglès «[i]f we start using the term "pluricentrism" it will cause lot of confusion, therefore I am rather against introducing it». S'ha de dir, però, que la contundència de l'asseveració comporta una exageració: el terme *pluricentrism* no seria creat *ex novo*, tot i que és cert que és menys usat.

tural (*Abstant*) o per elaboració de més d'un estàndard (*Ausbau*) i un treball pioner de Stewart (1968) sobre multilingüisme. Recentment, Peter Auer (2014: 20) ha subratllat que per a aquests dos autors «the term 'pluricentric' was not restricted to languages with more than one standard variety used in different nation-states». L'ús del terme *nation-states* per part d'Auer, tot *corregint* la citació inicial de Clyne, és indicatiu d'un punt molt feble d'aquelles definicions inicials, en què el concepte *nació* es confonia —encara— amb el concepte *estat*. Els exemples de llengües pluricèntriques que dona Clyne corresponen sempre a llengües pluriestats (alemany, anglès, espanyol...). No així els de Kloss o Stewart, que inclouen, per exemple, estàndards usats al si d'un mateix estat per a la mateixa llengua, com el Nynorsk i el Bokmål (Noruega).

Aquesta confusió nació-estat pot resultar sorprenent en tradicions de recerca com la nostra, en què la distinció entre *nacions amb estat* i *nacions sense estat*, fins i tot abans de la proposta de Billig (1995), s'ha mostrat fecunda a l'hora de descriure les dinàmiques socials i sociolingüístiques relacionades amb la identitat social i territorial. Amb tot, altres autors referents del pluricentrisme sembla que se n'adonaren des dels mateixos inicis. Així, Ulrich Ammon (1989, 1995 i 2005) substitueix el terme *nació* pel més neutre, ambigu i asèptic de *centre*, que presenta l'avantatge afegit de ser l'arrel lingüística dels termes derivats *pluri-cèntric*, *pluri-centricitat*, etc. En aquesta línia s'incardina la proposta actual de Dollinger (2019: 12), que utilitza el terme *locations* per a referir-se a regions —en el sentit ampli de la paraula, des d'àrees subnacionals a supraestats— amb prou interacció comunicativa interna i comunitats discursives independents, però no totalment isolades de les de la resta de la llengua en qüestió.

Hem passat, doncs, de les nacions als centres (culturals o polítics) i finalment a les varietats d'estàndard com a trets definidors de la pluricentricitat. Però això ha estat als efectes d'aquesta exposició, amb el benentès que a hores d'ara conviuen aquestes visions: la que encara es refereix a nacions diferents, sobretot en el pluricentrisme nòrdic, enfocat als estudis pragmàtics (Norrby *et al.*, 2015; Henricson i Nelson, 2017); la que fixa en l'existència de diversos estàndards o varietats d'estàndard l'element determinant a l'hora de considerar pluricèntrica una llengua (Auer, 2014; Kristiansen, 2014; Dollinger, 2019; Mas, 2020); i fins i tot la que elimina el criteri de la necessitat d'algun grau de codificació diferenciat per a diversos centres / comunitats de parla / països i porta Kristiansen (2014: 2) a afirmar que la diferència entre pluricentricitat i monocentricitat és gradual, o a Lüdi (2014) a parlar de «pluricentric practices» per tal de defensar la pluricentricitat del francès.

En qualsevol cas, el mateix Ammon va fer diversos plantejaments al voltant de la noció de *centre* en les llengües pluricèntriques, després de *trencar* els límits de la nació-estat. Un dels que més ha transcendit és la distinció de tipus de centre d'acord amb la intensitat de la tasca codificadora que duen a terme (Ammon, 1989: 89-91):

1. Centres de ple rendiment (*full centres*). Porten a terme la codificació endonormativa de tots els nivells lingüístics.
2. Centres de quasi ple rendiment (*nearly full centres*). Treballen de manera predominantment endonormativa, però *accepten* una part considerable de codificació per part d'un altre centre —de ple rendiment.

3. Semicentres (*semi-centres*). Es dediquen sobretot o quasi exclusivament al lèxic, a l'elaboració de diccionaris i vocabularis.

4. Centres rudimentaris (*rudimentary centres*). Fan aportacions puntuals a la codificació de la llengua.

En aquest sentit, la relació entre els diversos centres és un element de gran interès per a l'estudi de les dinàmiques de codificació i d'ús de la norma que es donen en una llengua pluricèntrica. D'acord amb un criteri jeràrquic, el més freqüent és que hi haja un centre de ple rendiment que tinga (auto)atorgada la potestat de normativitzar el conjunt de la llengua, generalment ubicat al territori de la varietat dominant des del punt de vista del prestigi adquirit, mentre que la resta (*full centres* o no) solen ser creats posteriorment i dedicats principalment a la codificació de la seua varietat, perifèrica respecte d'aquell centre-centre. Ens referim a la *pluricentricitat asimètrica* (*asymmetrical pluricentricity*, Clyne, 1995: 21), la qual es reflectirà en les actituds dels parlants: tant els de la varietat dominant (DV, de l'anglès *dominant variety*) com els de la varietat no dominant (NDV, *non-dominant variety*), especialment les elits culturals, tendiran a atorgar més prestigi i fins i tot més funcionalitat a les variants pròpies de la DV.

Un altre tema central per a Ammon és esbrinar de quina manera la relació entre centre i perifèria pot assegurar-se per mitjà de l'autonomia derivada de l'acceptació de la pluricentricitat i la cooperació entre els centres o bé trencar-se i donar lloc a estàndards independents —*divided languages* per *Ausbau*— si la relació és de competència (Ammon, 2005). Al capdavant, quan l'estàndard d'una llengua comença a usar-se en diferents «communities, especially different countries», només hi ha tres possibilitats (Ammon, 2005: 1538):

- 1) que s'use pertot un estàndard idèntic;
- 2) la pluricentricitat;
- 3) la divisió lingüística.

Tot i l'aparent simplicitat de l'esquema, hi subjauen algunes implicacions teòriques rellevants. En primer lloc, hi ha un desplaçament de la idea de *norma* a la d'ús, la qual cosa suposa la possibilitat d'incloure en el pluricentrisme llengües amb un sol codi normatiu oficial —i, per tant, amb una única institució normativitzadora— vehiculat de manera distinta en diversos llocs. En conseqüència, la nòmina de llengües pluricèntriques quedaria significativament ampliada: per començar, diu Ammon, caldria considerar-hi quasi totes les llengües parlades en més d'un país (*country* en l'original), atès que presentaran diferències en l'ús de la varietat estàndard, encara que aquesta, «especially its codified norm» puga ser la mateixa (Ammon, 2005: 1538).

Arribats a aquest punt, la diferenciació entre les nocions de *norma* i *estàndard* lingüístics sembla útil. En la sociolingüística catalana, és una distinció prou assentada de fa temps (vegeu, per exemple, Marí, 1983), la qual descansa precisament en la dimensió més pragmàtica de l'estàndard lingüístic, que vindria a ser la varietat emprada en els àmbits d'ús d'una certa formalitat. Àmbits i varietat que requereixen un ús concorde amb la normativa. Així, la proposta d'Ammon comporta considerar els usos de l'estàndard, que pot configurar-se en diverses varietats a partir d'un mateix

codi normatiu —la pluralitat del qual ja no seria l'element definidor— fins i tot amb unes adaptacions mínimes dutes a terme per un *centre rudimentari* —d'accent, lèxiques o de reconfiguració estilística, per exemple.

Des d'aquest punt de vista, plantejem el següent esquema de partida per a la categorització dels centres d'estandardització de la llengua catalana:

— Un centre de ple rendiment a Barcelona, que irradia la seua influència sobre el conjunt del domini lingüístic, tot i que matisat pels altres centres. Compta amb la institució oficialment designada per a la codificació lingüística, l'Institut d'Estudis Catalans (IEC).

— Un centre de quasi ple rendiment: València. Hi ha l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL), institució normativitzadora oficial amb potestat per a regular el valencià i que pren com a base la codificació ortogràfica i gramatical de l'IEC, tant la històrica com l'actual (per exemple, l'adopció de la reforma de l'accentuació diacrítica), però que no s'està de normativitzar algun aspecte de manera diferent, com ara en el lèxic o l'accentuació, basant-se en la tradició històrica valenciana.

— Dos semicentres: Mallorca i Lleida. A banda dels usos històrics de variants pròpies consolidades, la tasca del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de les Illes Balears és sobretot de divulgació de les propostes de l'IEC referides a l'endovarietat. Més en la dimensió de l'ús creixent d'algunes endovariants, hi ha la consideració de Lleida com a centre, tot i que amb un cert suport de la universitat.

— Dos centres rudimentaris: Perpinyà i l'Alguer. Es tracta dels territoris més pròpiament perifèrics del domini lingüístic, amb un ús social de la llengua que la situa al llindar de la substitució lingüística per part del francès i de l'italià, respectivament. Amb tot, els escassos usos formals fan ús de variants pròpies. Està per estudiar fins a quin punt aquestes variants són les proposades per l'IEC o s'escampen per dinàmiques locals d'imitació grupal.

LES DARRERES PROPOSTES

Rudolf Muhr és, sens dubte, un dels noms propis destacats del pluricentrisme actual. Aquest filòleg austríac, ja retirat de les seues tasques docents a la Universitat de Graz, és director del Centre de Recerca de l'Alemanya Austríac d'aquesta mateixa universitat, a més de coordinador de l'International Working Group on Non-Dominant Varieties of Pluricentric Languages (WGNDV), i, recentment, ha estat l'impulsor i és l'editor en cap de PCL Press,² l'editorial temàtica del pluricentrisme lingüístic. És editor o coeditor dels set volums dedicats a la pluricentricitat que ha publicat la prestigiosa editorial Peter Lang, la major part dels quals està formada per contribucions a sengles congressos internacionals del WGNDV.

El seu treball més citat deu ser el capítol introductori, després d'unes pàgines d'homenatge a Michael Clyne, del primer volum de la col·lecció a què ens estem referint

2. <http://pluricentriclanguages.org/> i <http://pcl-press.org/>.

(Muhr, 2012). Resulta evident la intenció, reeixida si ens atenem als volums publicats després, de donar un impuls renovat als estudis pluricentristes, mitjançant la presentació de postulats teòrics aplicables a les llengües pluricèntriques —més o menys basats en els pares fundacionals i més o menys propis— que es poden prendre com a hipòtesis de diversos treballs empírics; també, la voluntat expressa d'augmentar la nòmina de llengües pluricèntriques. Quant a la revisió teòrica, hi trobem la distinció terminològica entre les DV i les NDV, essencial en el pluricentrisme actual i pedra angular dels estudis del WGNDV. També, les llistes de creences i actituds dels parlants de DV que comparteixen les elits de les NDV i que es poden sintetitzar en la idea del purisme aplicat a la DV en exclusiva: això suposa considerar l'estàndard que s'hi basa com el *veritable*, mentre que les variants de NDV, tot i poder estar codificades i estandarditzades, sempre tindran un estatus inferior, com un grau menor de correcció. I també de representativitat: no es consideren aptes per a representar el conjunt de la llengua, funció reservada a la DV, metonímicament convertida en llengua comuna o estàndard general.

Pel que fa a l'augment de les llengües considerades pluricèntriques, hi ha la llista de criteris per a poder utilitzar aquesta etiqueta, que es reproduïx també a la pàgina web del WGNDV i continua usant-se a hores d'ara (vegeu, per exemple, la proposta d'afegir-hi la llengua udmurt de Kubitsch i Németh, 2020):

1. Presència de la llengua almenys en dues nacions³ que funcionen com a centres que interactuen.
2. La varietat ha de tindre prou característiques lingüístiques o pragmàtiques que la distingisquen d'altres, gràcies a les quals pot servir com a símbol d'expressió identitària.
3. La llengua ha de tindre estatus d'oficialitat com a mínim en dues *nacions*, siga única, cooficial o *almenys* («at least») com a llengua *regional* d'una part d'un estat. En aquest cas, l'estatus d'oficialitat és essencial per a considerar eixa regió un «norm setting centre».
4. La comunitat lingüística ha d'acceptar l'estatus de pluricentricitat i considerar-la part de la seua identitat social o nacional.
5. Cada norma nacional ha de ser rellevant per a la identitat social i ha de proveir algunes normes pròpies a la codificació general.
6. La codificació de les varietats ha d'estar resolta o en procés i ha d'haver-n'hi un ús deliberat per part de parlants model i institucions.
7. La norma de diverses varietats s'ha d'ensenyar a l'escola i ha d'estar disponible per a la comunitat lingüística, per exemple, en alguns mitjans de comunicació.

Així, el marc teòric del pluricentrisme, concebut pel primer Clyne per a ser aplicat a llengües amb molts milions de parlants i amb estandarditzacions més o menys con-

3. Tot i que s'hi manté el terme *nació*, és evident que no s'utilitza en aquell sentit restrictiu d'estat nació dels orígens del pluricentrisme (vegeu l'epígraf anterior), sinó quasi com a *tradicció*. De fet, la nòmina de llengües pluricèntriques ha crescut en les darreres dècades sobretot pel fet de considerar-hi estàndards regionals, semicentres, etc.

solidades, es mostra avui fèrtil en llengües mitjanes i petites, d'estandardització relativament recent i de vegades *difusa*, com ara l'occità, el kurd, l'albanés o el mateix català. Entre aquestes llengües menys massives, n'hi ha unes quantes que comparteixen el fet de trobar-se immerses en un procés de conflicte lingüístic, segons el qual es disputen els àmbits d'ús amb una altra llengua amb les característiques de llengua A (LA) o llengua dominant. Aquestes constitueixen el que es podria considerar un subtipus de llengües pluricèntriques: les llengües pluricèntriques en conflicte. De fet, el darrer congrés del WGNDV celebrat a Nitra (Eslovàquia) es va centrar en aquest tipus de llengües (Muhr *et al.*, ed., 2020).

Malgrat que hi trobem treballs que parlen de conflicte amb el seu significat propi i extraacadèmic de confrontació, de vegades violenta, siga entre llengües o siga entre partidaris de diverses solucions en l'estandardització d'una mateixa llengua, la major part estudien les dinàmiques generades en diverses situacions de conflicte lingüístic pròpiament dit, entès com el procés en què dues (o més) llengües pugnen pels mateixos àmbits d'ús. Per exemple, el capítol dedicat a l'occità, signat per Aitor Carrera, que mostra els perills de l'antinormisme en l'estandardització de llengües pluricèntriques minoritàries en conflicte amb altres de majoritàries; el d'Albana Muco, que posa de manifest les fortes connotacions ideològiques que pot adquirir l'ús de determinades variants i varietats del bielorús, en contacte amb el rus; el d'Andreas Weilinghoff sobre l'emergència de l'anglès escocés com a varietat per a usos formals gràcies al contacte amb l'escocés (*scots*); i si se'm permet, la meua proposta d'emmarcar la lluita dels parlants de les NDV de llengües pluricèntriques en conflicte com una doble pugna, sempre identitària, amb la llengua A per la banda de l'estatus i l'ús i amb la DV pel costat del corpus, de l'acceptació normativa de les variants pròpies.

Per acabar amb l'actualització dels postulats teòrics del pluricentrisme, esmentarem la reflexió de Stefan Dollinger (2019) sobre el debat entre *pluriarealitat* i pluricentricitat al si del germanisme. De fet, aquest autor respon a una mena de contraproposta al pluricentrisme sorgida entre determinats germanistes, la qual addueix que no és possible parlar d'un alemany austríac amb els criteris estructurals que es fan servir des de la dialectologia i proposen qualificar l'alemany com una llengua *pluriareal* (*pluriareale Sprache*) en comptes de pluricèntrica. Dollinger assenyalava la inconsistència de la contraproposta, atès que la pluricentricitat no es refereix a la variació geogràfica com a tal, objecte d'estudi de la dialectologia, sinó a les connotacions ideològiques, fonamentalment identitàries, que hi atribueixen els parlants, objecte d'estudi de la sociolingüística. És la mateixa argumentació que permet parlar de tres grans paraestàndards de la llengua catalana (com he fet en Mas, 2010, 2012 i 2019).

Dollinger, a més, subratlla l'existència de motivacions de caire ideològic i actitudinal darrere de la pretesa asèpsia de la *pluriarealitat*, amb afirmacions tan contundents com aquesta: «There are social implications to a rejection of the pluricentric notion. The denial of the legitimacy of non-dominant standard varieties, as lined out by Wolf above, for instance, might be considered as a “neo-colonial” take on German» (2019: 10). Afirmava, doncs, que la contraproposta de la *pluriarealitat* pretén amagar la relació asimètrica, de dominació, que hi ha entre les varietats estàndard d'una llengua pluri-

cèntrica com l'alemanya. I no dissimula una certa enveja cap a la sociolingüística i la lingüística angleses, on la pluricentricitat de la llengua anglesa es dona per feta fins al punt que és «part of DNA of English linguists» (2019: 12).

A més d'aquestes disquisicions teòriques, el pluricentrisme s'ha enriquit en les dues darreres dècades sobretot pel vessant aplicat i empíric. Hi trobem estudis referits a les dimensions del *coneixement*, l'*ús* i les *representacions*⁴ de les variants i les varietats de l'estàndard propi i dels exoestàndards. La dimensió del coneixement inclou el tractament que en fan els materials didàctics i els professionals de l'educació (per exemple, Kachru i Kingsley, 2006, sobre els *world Englishes*, o Martínez, 2013, sobre l'espanyol com a llengua estrangera); l'ús inclou la recerca de la utilització efectiva de variants dels diferents estàndards d'una llengua, tant en àmbits institucionals com els mitjans de comunicació (vegeu Darder, 2015, per al català, o Greublich i Lebsanft, 2019, per al castellà), com en comunicacions interpersonals (per exemple, la incorporació del pluricentrisme a la pragmàtica de la variació que proposen Schneider i Barron, 2008). De la seua banda, l'estudi de les representacions o connotacions afegides a les formes lingüístiques (ideologies, actituds, etc.) constitueix un camp en plena eclosió, incloent-hi les llengües pluricèntriques (Casesnoves i Mas, 2015, Sentí, 2019, sobre el català; Muhr, 2020, sobre diferents llengües, i Chiquito i Quesada, 2014, sobre l'espanyol a partir del macroprojecte LIAS, que va implicar vint estats). Al capdavant, els estudis empírics permeten esbrinar el grau en què les llengües pluricèntriques responen als postulats teòrics del pluricentrisme (per exemple, Amorós i Prieto, 2017).

Des del cantó de l'empirisme, cal destacar l'interés per la pluricentricitat d'una disciplina relativament nova com és la sociolingüística cognitiva. Sense espai per detenir-nos ací, la definirem com l'enfocament més social de la lingüística cognitiva, que posa el significat, o més ben dit la construcció del significat, al centre d'interés dels estudis lingüístics. Això dibuixaria un espai de trobada en què la lingüística cognitiva aporta una teoria del significat i una metodologia d'anàlisi de la semàntica lèxica, i la sociolingüística ofereix la metodologia d'anàlisi de les variables socials (Pizarro, 2016: 318). Gitte Kristiansen, en la seua argumentació de l'estudi de la pluricentricitat des d'aquest enfocament, defineix així la sociolingüística cognitiva:

Cognitive Sociolinguistics examines the social, cultural or conceptual meaningfulness of language-internal variation, including the internal structure of, distance and interaction between whole varieties and styles. Methodologically speaking it goes the empiricist way. (Kristiansen, 2014: 3)

És al si de la sociolingüística cognitiva que Augusto Soares da Silva (2011) va editar un volum col·lectiu que podríem anomenar pioner en la represa dels estudis pluri-

4. Aquestes tres dimensions estructuren l'informe anual sobre l'estat de la llengua referit ara a Catalunya i adés als diversos territoris de la comunitat lingüística; són les habituals de l'estudi de la variació i també de la implantació de la normativa i l'estàndard des d'un punt de vista sociolingüístic (vegeu, per exemple, Vila, 2015).

centristes al segle XXI —un any anterior al de Muhr. Això ha creat una certa tradició en l'estudi del portugués, una llengua pluricèntrica *clàssica*, al si d'aquesta disciplina, de la qual, al seu torn, Soares da Silva és un referent. En un volum una mica posterior, dedicat a diverses llengües (Soares da Silva, 2014), Kristiansen (2014: 7) va proposar als autors convidats una llista de preguntes que ben bé podrien dibuixar un pla de recerca de la sociolingüística cognitiva per a les llengües pluricèntriques:⁵

1. Les diferències lingüístiques *nacionals*, reflecteixen diferències culturals? Fins a quin punt les diferències culturals tenen correlació amb diferències conceptuals? Com afecta la variació nacional al significat i la categorització lingüística? Com revelen la variació interna i *cross-national* la natura social i situacional de la cognició?

2. Quines són les interconnexions entre la identitat nacional, les relacions de poder i les varietats nacionals? Poden les llengües pluricèntriques unir i separar alhora els parlants? Com de simètrica pot ser la pluricentricitat en un món no igualitari?

3. Com correlacionen la variació semàntica i la variació nacional/local? Com es combinen i entrellacen la prototipicitat, l'estereotipicitat i la normativitat semàntica amb les varietats nacionals?

4. Quines són les conseqüències lingüístiques del contacte entre varietats nacionals? Quin és l'impacte de la pluricentricitat en els canvis lingüístics?

5. Fins a quin punt correlacionen les variables lèxiques, gramaticals i fonològiques quan es tracta de la convergència/divergència i l'estratificació de les varietats nacionals? Les identitats socials (nacional, regional, local) operen com a variables independents? Fins a quin punt els factors socioestilístics correlacionen amb factors semàntics, gramaticals i discursius?

6. Com perceben els usuaris de la llengua les varietats nacionals i com les avaluen des del punt de vista actitudinal? Quins models culturals i cognitius intervenen en la categorització i l'avaluació de les diferències locals i nacionals? Quin és el paper de la ideologia en les representacions cognitives de les variacions nacionals? Com es manifesten les actituds puristes o secessionistes i quines són les conseqüències del desenvolupament de varietats nacionals?

7. Fins a quin punt la distància lingüística objectiva i les actituds lingüístiques influeixen en la intel·ligibilitat entre les varietats nacionals?

Un altre acostament a l'estudi de la pluricentricitat de les llengües des d'una disciplina fonamentalment empírica és el que s'ha fet des de la pragmàtica lingüística. Els estudis pragmàtics posen l'èmfasi decididament en els usos, incloent-hi el comportament concret dels parlants en situacions donades sense qui hi haja necessàriament diferències en el repertori de formes lingüístiques. El lligam amb el pluricentrisme es dona precisament per la perspectiva comparatista, aplicada en aquest cas als usos de diverses varietats d'estàndard d'una mateixa llengua en unes situacions comunicatives similars, dins del que s'ha anomenat *pragmàtica de la variació* (Schneider i Barron, 2008). Per exemple, podem assenyalar els estudis sobre diferències conversacionals entre el suec de Suècia i el de Finlàndia (Norby *et al.*, 2015; Henricson i

5. La traducció és de l'autor.

Nelson, 2017)⁶ o el de Muhr (2008) sobre l'alemany d'Alemanya i l'austríac, o la proposta d'acostament entre la sociolingüística cognitiva i la pragmàtica de Kristiansen i Geeraerts (ed.) (2013).

PROPOSTES DE RECERCA

La primera aportació general del pluricentrisme a la recerca en codificació i estandardització de la llengua catalana consisteix a incorporar-hi l'existència mateixa dels diversos centres i les seues dinàmiques. De fet, es tracta d'un pas ineludible en el procés d'incorporació progressiva dels «reptes teòrics, polítics i socials de gran envergadura» en la recerca sobre planificació lingüística que s'han incorporat a l'anàlisi al llarg de les darreres dècades, després d'uns primers anys d'estudiar-los exclusivament com a problemes tècnics (Vila, 2015: 132). En la seua proposta de recerca sobre la implantació de la normativa, Vila ho expressa d'una manera que sembla escrita *ad hoc* per a reclamar, entre d'altres, la inclusió d'estudis basats en el pluricentrisme:

[...] si l'estudi de la implantació vol mesurar el grau d'ús d'unes solucions, això no pot dur-se a terme sense tenir en compte simultàniament les característiques formals de les propostes que volen difondre's, les connotacions que s'hi associen i el grau de coneixement que en poden tenir els seus usuaris potencials. (Vila, 2015: 133)

Més detalladament, la nostra proposta consistirà a prendre dades i idees de les teoritzacions i dels estudis citats als epígrafs anteriors (sobretot, de les preguntes de recerca en pluricentrisme de Kristiansen, 2014) i combinar-les amb els ítems de recerca sobre normativització i estandardització proposats recentment en la sociolingüística catalana (fonamentalment les propostes de Costa, 2013, Costa, 2019 i Vila, 2015). A l'efecte de claredat expositiva, plantejarem tres grups de preguntes de recerca: coneixement, ús i representació de les variants estàndard, amb el benentès que no es tracta de compartiments estancs ni dimensions paral·leles sinó que seran especialment interessants els estudis de vocació holística que combinen aspectes de més d'una dimensió:

a) Coneixement

— Coneixen els parlants de cada territori l'existència de més d'un estàndard de la seua llengua? El grau de coneixement, és el mateix en tots els territoris o varia segons l'esquema DV-NDV?

6. Aquests dos estudis han estat publicats en sengles números de la prestigiosa *Journal of Pragmatics* i fan referència a la pluricentricitat del suec en el marc teòric de la recerca, tot basant la pluricentricitat d'aquesta llengua exclusivament en el seu ús en els dos estats nació estudiats, d'acord amb la definició clàssica de Clyne. Sense voler endinsar-nos en terrenys pantanosos, no ens podem estar de dir que, al nostre parer, les diferències ressenyades en les variables analitzades —fórmules de cortesia, d'atenuació— estan més relacionades amb diferències culturals que no lingüístiques i, per tant, tenen poc a veure amb els estudis d'estandardologia, siga pluricèntrica o no.

— Quines variants estereotípiques dels altres estàndards o varietats coneixen? Les qualifiquen adequadament com a variants estàndard?

— Quin ha estat l'agent difusor de les exovariants estàndard? A l'escola, s'expliquen aquestes variants com a aptes per als usos formals? A través de quins textos hi han tingut contacte?

— En els materials i el disseny de cursos de llengua per a estrangers, quina o quines varietats d'estàndard s'ofereixen? Quin és el tractament teòric i didàctic de les que no són objecte directe d'ensenyament?

b) Usos i formes

— Quina varietat (estàndard) usen els parlants per a comunicar-se amb els membres d'altres comunitats de parla de la llengua catalana? Hi utilitzen el castellà tot i ser catalanoparlants? De què depèn? Actuen igual els parlants de DV que els de les NDV?

— Utilitzen els parlants activament exovariants estàndard per a comunicacions dins la seua comunitat de parla? Quines i en quines situacions? Hi ha diferències entre la comunicació escrita i l'oral? Aquests usos es poden relacionar amb grups socials identificables? Tenen a veure amb qüestions d'identitat social? Passa el mateix amb l'evitació de les exovariants? Com hi actuen els nous parlants?

— Solen consumir productes lingüístics (llibres, audiovisuals, mitjans de comunicació...) vehiculats en un exoestàndard? Quins grups socials ho fan amb més freqüència?

— Quins són els barbarismes deguts a la interferència de la LA més freqüents en els usos formals? És igual en tots els paraestàndards?

— Més enllà de la diglòssia, hi ha situacions en què els parlants trien l'estàndard propi o les variants endonormatives i altres situacions on prefereixen les de la LA? O de la DV, sent parlants de NDV?

c) Representacions

— Mostren o declaren els parlants algun tipus de problema d'intelligibilitat dels exoestàndards? Són atribuïbles a la distància lingüística o a les actituds? Hi ha diferències entre parlants de DV i de NDV?

— Quines són les actituds dels parlants respecte de l'endovarietat i les altres varietats d'estàndard? Varien segons els grups socials? Responen als pressupòsits de les actituds previsibles per als parlants de DV i de NDV?

— Quines ideologies lingüístiques predominen en els diversos grups socials, especialment quant a la correcció lingüística i la variació *natural*? Correlacionen amb ideologies d'esquerra-dreta i d'identitat? Hi ha diferències entre els usuaris de DV i de NDV?

— Quines són les idees i les actituds dels parlants respecte del procés d'estandardització de la llengua en general i de la varietat pròpia? I de les exovarietats?

— Quin grau d'acompliment de les funcions pròpies de l'estàndard (unificadora, separadora, participativa, referencial, de prestigi i discriminadora) atorguen els parlants a cada varietat d'estàndard?

— De quina manera anomenen els parlants la llengua? Quines denominacions consideren correctes? Hi diferencien àmbits?

— Hi ha diferències territorials en les actituds respecte de la llengua-varietat pròpia i la LA? En quines dimensions (prestigi, solidaritat)?

— Com valoren els parlants nadius l'ús de les varietats d'estàndard per part dels nous parlants? Té alguna implicació en la (no) consideració d'aquests com a parlants de ple dret o legítims?

La proposta pot ser aplicable tant als estudis d'orientació sincrònica com als diacrònics, on no tots els ítems són possibles per la restricció de treballar només amb determinats textos escrits i pel fet de no tindre accés a dades de recollida indirecta com ara les actituds. Amb tot, es pot dir que és en la història social de la llengua i de la codificació on s'ha tingut més en compte la pluricentricitat del català, encara que siga *avant la lettre* o *sans la lettre* (vegeu, per exemple, Ferrando, 2018) a causa de l'evidència històrica de la diversitat geogràfica dels processos de codificació i estandarització.

CONCLUSIÓ

Al llarg d'aquest article s'ha desenvolupat una proposta de recerca de l'estandarització de la llengua catalana des del pluricentrisme. Amb aquesta finalitat, s'ha presentat una panoràmica —no exhaustiva però confiada— de les aportacions d'aquest marc, si no se'n vol dir *escola*, a la comprensió de les característiques i dels processos que defineixen la pluricentricitat de determinades llengües. Ras i curt, a hores d'ara el pluricentrisme s'hauria de considerar una branca consolidada dels estudis d'estandardologia, especialment en la versió comparatista, a partir de la constatació que hi ha una certa quantitat de llengües al món que comparteixen una sèrie de trets al voltant de la gestió del polimorfisme, entre els quals destaquen els de caire eminentment social i ideològic.

La noció de *pluricentricitat*, enfront d'altres enfocaments més centrats en l'estructura lingüística o en els factors macrosocials, posa el focus en els parlants i les seues interaccions i en els significats afegits que hi adquireixen les formes lingüístiques. Aquest qüestionament del valor absolut dels condicionants estructurals i la consegüent posada en valor de la *intencionalitat* dels parlants entronca amb les darreres tendències de la sociolingüística, amb la sociolingüística de la tercera onada (Eckert, 2012; Pizarro, 2016) i és, al meu parer, un dels factors explicatius de l'expansió internacional del pluricentrisme.

En el cas de la llengua catalana, proposem una *acceptació plena* de la pluricentricitat dels processos de codificació i d'estandarització culminats, reoberts i futurs. Des del punt de vista de la recerca teòrica i empírica, la presa en consideració de la diversitat de dinàmiques, d'usos i de representacions no és més que un punt de partida ineludible si se'n vol donar compte adequadament. Això, a més, obri la possibilitat a

tota una sèrie de recerques que s'ha exposat en l'apartat anterior. I permet encarar-se al «problema de la unitat de la llengua» entenen, com assenyala Ammon, que la pluricentricitat és l'única alternativa a la divisió de les llengües quan no és possible l'ús d'un estàndard monolític i uniforme per a tota la comunitat lingüística —és a dir, en absència de diglòssia interna.

De fet, els guanys d'aquesta perspectiva es podrien estendre a tota la societat, que, des del punt de vista dels usos de l'estàndard, està formada pels *teòrics*, que fan recerca i a qui ens hem dirigit en aquest article; els *agents*, que n'apliquen els resultats, i els *usuaris*, que els faran servir, segons la proposta de Slama-Cazacu citada per Costa (2013: 277). Ens permetria, a tots plegats, passar de la incomoditat, de vegades causada per desconeixement i sovint aprofitada ideològicament («una llengua, una norma»), a la investigació, la gestió i l'ús desacomplexat i igualitari de les varietats d'estàndard de la nostra llengua.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AMMON, Ulrich (1989). «Towards a descriptive framework for the status/function (social position) of a language within a country». A: AMMON, Ulrich (ed.). *Status and function of languages and language varieties*. Berlín; Nova York: Walter de Gruyter, p. 21-106.
- (1995). *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz*. Berlín; Nova York: Mouton de Gruyter.
- (2005). «Pluricentric and divided languages». A: AMMON, Ulrich *et al.* (ed.). *Sociolinguistics: An international handbook of the science of language and society*. Berlín; Nova York: Walter de Gruyter, p. 1536-1543.
- AMORÓS, Carla; PRIETO DE LOS MOZOS, Emilio (2017). «El grado de pluricentrismo de la lengua española». *Language Problems and Language Planning*, vol. 41, núm. 3, p. 245-264.
- AUER, Peter (2014). «Enregistering pluricentric German». A: SOARES DA SILVA, Augusto (ed.). *Pluricentricity: Language variation and sociocognitive dimensions*. Berlín: Mouton de Gruyter, p. 19-48.
- BILLIG, Michael (1995). *Banal nationalism*. Londres: Sage.
- CASESNOVES, Raquel; MAS, Josep Àngel (2015). «Un tema oblidat: les relacions interdialectals del català». *Zeitschrift für Katalanistik*, núm. 28, p. 55-94.
- CHIQUITO, Ana Beatriz; QUESADA, Miguel Àngel (ed.) (2014). *Actitudes lingüísticas de los hispanohablantes hacia el idioma español y sus variantes*. Bergen: Bergen Language and Linguistic Studies.
- CLYNE, Michael (1984). *Language and society in the German-speaking countries*. Cambridge: Cambridge University Press.
- (ed.) (1992). *Pluricentric languages: Differing norms in different nations*. Berlín: Mouton de Gruyter.
- (1995). *The German language in a changing Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- COSTA, Joan (2013). «La recerca sobre normativa: proposta general». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 23, p. 269-286.

- COSTA, Joan (2019). «L'avaluació de la reestandardització del català: la definició del problema». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 29, p. 155-169.
- DARDER, Laia (2015). «La variació lingüística en els mitjans audiovisuals com a estratègia conscient». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 25, p. 303-316.
- DOLLINGER, Stefan (2019). *The pluricentricity debate: On Austrian German and other Germanic standard varieties*. Londres: Routledge.
- ECKERT, Penelope (2012). «Three waves of variation study: The emergence of meaning in the study of variation». *Annual Review of Anthropology*, vol. 41, p. 87-100.
- FERRANDO, Antoni (2018). *Fabra, Moll i Sanchis Guarner: La construcció d'una llengua moderna de cultura des de la diversitat*. València: Universitat de València.
- GREUBLICH, Sebastian; LEBSANFT, Franz (ed.) (2019). *El español, lengua pluricéntrica: Discurso, gramática, léxico y medios de comunicación masiva*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- HENRICSON, Sofie; NELSON, Marie (2017). «Giving and receiving advice in higher education. Comparing Sweden-Swedish and Finland-Swedish supervision meetings». *Journal of Pragmatics*, núm. 109, p. 105-120.
- KACHRU, Braj; BOLTON, Kingsley (2006). *World Englishes: Critical concepts in linguistics*. Londres; Nova York: Taylor & Francis Group.
- KLOSS, Heinz (1967). «'Abstand languages' and 'Ausbau languages'». *Anthropological Linguistics*, vol. 9, núm. 7, p. 29-41.
- KRISTIANSEN, Gitte (2014). «Introduction: Pluricentricity, language-internal variation and cognitive linguistics». A: SOARES DA SILVA, Augusto (ed.). *Pluricentricity: Language variation and sociocognitive dimensions*. Berlín: De Gruyter Mouton, p. 1-15.
- KRISTIANSEN, Gitte; GEERAERTS, Dirk (ed.) (2013). «Contexts of use in cognitive sociolinguistics». *Journal of Pragmatics*, vol. 52. [Número especial]
- LÜDI, Georges (2014). «Communicative and cognitive dimensions of pluricentric practices in French». A: SOARES DA SILVA, Augusto (ed.). *Pluricentricity: Language variation and sociocognitive dimensions*. Berlín: De Gruyter Mouton, p. 49-82.
- MARÍ, Isidor (1983). «Registres i varietats de la llengua». *COM ensenyar català als adults*, núm. 3, p. 23-33.
- MARTÍNEZ, Marisa (2013). «Pluricentrismo y norma panhispánica del español. Consideraciones críticas sobre el imaginario docente ELE». *Mediterráneo*, núm. 5, p. 111-130.
- MAS, Josep Àngel (2010). «Els noms de la llengua i els models lingüístics del català a Europa. De la traducció de la Constitució europea (2004) a les eleccions de 2009». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 54, p. 79-100.
- (2012). «Catalan as a pluricentric language: the Valencian case». A: MUHR, Rudolf (ed.). *Non-dominant varieties of pluricentric languages. Getting the picture*. Frankfurt; Viena: Peter Lang.
- (2019). «El pluricentrisme de la llengua catalana en els principals correctors i traductors automàtics». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 71, p. 208-222.
- (2020). «Identity and use of a pluricentric language in conflict: Catalan in Spain». A: MUHR, Rudolf; MAS CASTELLS, Josep Àngel; RUETER, Jack (ed.). *European pluricentric languages in contact and conflict*. Berlín: Peter Lang, p. 81-95.
- MUHR, Rudolf (2008). «The pragmatics of a pluricentric language: A comparison between Austrian German and German German». A: SCHNEIDER, Klaus P.; BARRON, Anne (ed.).

- Variational pragmatics: A focus on regional varieties in pluricentric languages*. Amsterdam: John Benjamins, p. 211-244.
- MUHR, Rudolf (2020). «European pluricentric languages in contact and conflict: an overview». A: MUHR, Rudolf; MAS CASTELLS, Josep Àngel; RUETER, Jack (ed.). *European pluricentric languages in contact and conflict*. Berlín: Peter Lang, p. 11-64.
- MUHR, Rudolf (ed.) (2012). «Linguistic dominance and non-dominance in pluricentric languages». A: MUHR, Rudolf (ed.). *Non-dominant varieties of pluricentric languages. Getting the picture*. Frankfurt; Viena: Peter Lang.
- MUHR, Rudolf; MAS CASTELLS, Josep Àngel; RUETER, Jack (ed.) (2020). *European pluricentric languages in contact and conflict*. Berlín: Peter Lang.
- NORRBY, Catrin; WIDE, Camilla; LINDSTRÖM, Jan; NILSSON, Jenny (2015). «Interpersonal relationships in medicinal consultations. Comparing Sweden Swedish and Finland Swedish address practices». *Journal of Pragmatics*, vol. 84, p. 121-138.
- PIZARRO, Andrea (2016). «Variación semántica y significado social: hacia una sociolingüística cognitiva de la Tercera Ola». *Dicenda: Cuadernos de Filología Hispánica*, vol. 34, p. 311-338.
- SCHNEIDER, Klaus P.; BARRON, Anne (ed.) (2008). *Variational pragmatics: A focus on regional varieties in pluricentric languages*. Amsterdam: John Benjamins.
- SENTÍ, Andreu (2019). «La (re)construcció de l'estàndard lèxic valencià: un estudi d'actituds». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 29, p. 133-153.
- SOARES DA SILVA, Augusto; TORRES, Amadeu; GONÇALVES, Miguel (ed.) (2011). *Línguas pluricêntricas: Variação linguística e dimensões sociocognitivas*. Braga: Universidade Católica Portuguesa. Publicações da Faculdade de Filosofia.
- (ed.) (2014). *Pluricentricity: Language variation and sociocognitive dimensions*. Berlín: Mouton de Gruyter.
- STEWART, William A. (1968). «Sociolinguistic typology of multilingualism». A: FISHMAN, Joshua A. (ed.). *Readings in the sociology of language*. La Haia: Mouton, p. 530-545.
- VILA, Xavier (2015). «L'avaluació de la implantació de la normativa: la perspectiva sociolingüística i glotopolítica». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 25, p. 129-140.
- WEILINGHOFF, Andreas (2020). «The language situation in Scotland and the question of pluricentricity in British English». A: MUHR, Rudolf; MAS CASTELLS, Josep Àngel; RUETER, Jack (ed.). *European pluricentric languages in contact and conflict*. Berlín: Peter Lang, p. 147-154.